

ЖУРБА Ю. А.,
студентка III курсу
(Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.7

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ: НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

У статті досліджується стан визнання та нормативного закріплення права на доступ до Інтернету. Наводяться відповідні положення звіту Генеральної Асамблеї ООН від 16 травня 2011 року та Інтернаціональної Стратегії для Кіберпростору, що була прийнята у травні 2011 року. Зміст права на доступ до Інтернету розкривається через два його аспекти. Аналізується відповідна практика Європейського суду з прав людини, у контексті якої з'ясовується співвідношення вищезазначеного права та свободи вираження. Крім того, увага приділяється українському законодавчому досвідові у визнанні за кожною особою права на доступ до Інтернету.

Ключові слова: права людини, право на доступ до Інтернету.

В статье исследуется состояние признания и нормативного закрепления права на доступ к Интернету. Приводятся соответствующие положения отчета Генеральной Ассамблеи ООН от 16 мая 2011 года, а также Интернациональной Стратегии для Киберпространства, которая была принята в мае 2011 года в США. Содержание права на доступ к Интернету раскрывается через два его аспекта. Анализируется практика Европейского суда по правам человека по выбранной теме, в контексте которой определяется соотношение вышеупомянутого права и свободы выражения. Внимание также уделяется украинскому законодательному опыту признания права на доступ к Интернету.

Ключевые слова: права человека, право на доступ к Интернету.

The article is devoted to the next question: "Is access to the Internet a human right from the view of world community?". You can find some excerpts from UN General Assembly report (16th of May, 2011) and US International Strategy for Cyberspace (May 2011) on this topic. Moreover, European Court of Human Rights' experience was analyzed. Also two main dimensions of the right of access to the Internet were analyzed. In the article you can find some words about the Internet as a specific key by which individuals can exercise their right to freedom of opinion and expression. The next part of the research describes Ukrainian legislative experience, which is about the right of access to the Internet.

Key words: human rights, right of access to the Internet.

Вступ. Поруч з цілком закономірним процесом виникнення нових суспільних відносин сьогодні можна спостерігати виникнення нових прав людини. Ця теза набуває підтвердження на прикладі Інтернету, що є результатом стрімкого технічного розвитку останніх десятиріч. Це стало підґрунтям для досліджень щодо визнання за кожною особою права на доступ до Інтернету, яке, враховуючи його зв'язок з технічним прогресом, можна віднести до четвертого покоління прав людини.

Слід зазначити, що серед вітчизняних науковців тема, пов'язана з правом на доступ до Інтернету, не отримала належної уваги. Тоді як серед зарубіжних досліджень можна виокремити праці Джонатана У. Пенні [1], Джуна Ліма і Сари Е. Секстон [2], Стівена Хікса, Едварда Ф. Хелпіна та Еріка Хоскінса [3], Джона Квана [4] тощо.

Постановка завдання. Такий стан речей зумовлює актуальність дослідження, предметом якого є право на доступ до Інтернету та перспективи його нормативного закріплення.

Результати дослідження. У звіті Генеральної Асамблеї ООН від 16 травня 2011 року зазначається: «З самого початку історії існування Інтернету ми отримали інструмент, який використовувався людьми по всьому світові незалежно від їх віку. Безпрецедентність явища Інтернету пояснюється також тим, що сучасне життя поповнилося його важливою віртуальною складовою. Дані Інтернаціонального Телекомунікаційного Союзу свідчать, що число користувачів мережі є більшим, ніж два мільярди осіб [5]. Так, число активних користувачів соціальної мережі Facebook протягом 2009-2011 років виросло зі 150 до 600 мільйонів. Необхідно сприймати Інтернет як один з найбільш дієвих інструментів XXI століття на шляху до збільшення рівня відкритості, прозорості, забезпечення доступу до інформації, а також полегшення процесу активної громадянської підтримки у розбудові демократичних суспільств. Крім того, зростаюча хвиля протестів у межах регіонів Середнього Сходу та Північної Африки дала змогу зрозуміти, яку роль сьогодні відіграє Інтернет у процесі мобілізації населення у боротьбі за справедливість, рівність, підзвітність влади та повагу до прав людини. Отже, поліпшення можливостей доступу до мережі Інтернет для всіх осіб з мінімальним обмеженням онлайн-контенту має стати пріоритетом для будь-якої держави» [6, с. 4]. Таким чином, ООН зробила перші кроки на шляху до визнання за кожною особою права на доступ до Інтернету.

Водночас з природних причин, ні Загальна декларація прав людини [7], ні Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [8] разом з Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [9] цього права за особою не закріплюють.

У тексті Інтернаціональної Стратегії для Кіберпростору, що була прийнята у травні 2011 року у США, зазначається: «Говорячи про бенефіти Інтернету, необхідно зазначити, що комп'ютерні мережі дозволили підвищити рівень продуктивності праці та добробуту в цілому, а також допомогли подолати проблеми, пов'язані з різного роду незручностями та обмеженими можливостями. Інтернет об'єднав тих, хто був ізольований через німоту або рідкісні захворювання. Комп'ютерні мережі зробили можливим спілкування для сімей, члени яких знаходяться далеко один від одного. У житті кожного суспільства Інтернет став тим, що дозволило прискорити вирішення проблем, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями, а також став майданчиком для обміну інформацією щодо вирішення питань злочинності, корупції. Інтернет сприяє розвитку політичного життя та допомагає вирішувати справи, що з тих чи інших причин залишалися поза увагою. Для бізнесу комп'ютерні мережі відкрили нові можливості у тому, що стосується продажу, а також створили багатомільйонні індустрії. Для урядів Інтернет – це те, що дозволяє забезпечити належний рівень відкритості, ефективності та зручності. Для світу в цілому Інтернет став майданчиком для нових ідей. Саме від вільного розповсюдження інформації залежить те, наскільки міцними стають суспільства» [10, с. 4].

Наведені положення свідчать про таку рису права на доступ до Інтернету, як фундаментальність, що визначає права людини як такі можливості, що є необхідними для її гідного існування і розвитку в певних історичних умовах [11, с. 298].

Право на доступ до Інтернету має два виміри:

- 1) доступ до онлайн-контенту без будь-яких обмежень, за винятком тих, що допускаються міжнародними стандартами у сфері прав людини;
- 2) наявність необхідної інфраструктури та інформаційно-комунікаційних технологій: кабелі, модеми, комп'ютери та програмне забезпечення [6, с. 4].

Крім того, може виникнути питання стосовно того, яким є право на доступ до Інтернету: позитивним або негативним. Так, негативними визнаються такі права людини, що вимагають передусім невтручання держави в їх реалізацію. Вони безпосередньо не залежать від

рівня соціально-економічного розвитку країни. Тоді як позитивні права людини потребують більш активної забезпечувальної діяльності з боку державних інституцій. Вони зобов'язують державу в межах наявних ресурсів вжити заходів для того, аби поступово забезпечити їх повне здійснення [11, с. 303].

Відповідь на це питання намагається дати Джон Кван у праці «Доступ до Інтернету як фундаментальне право». Він говорить про те, що «скоріш за все, право на доступ до Інтернету за своєю суттю є негативним, тобто таким, що характеризується як право бути не позбавленим доступу до Інтернету». Водночас деякі держави, серед яких є Франція та Фінляндія, пішли навіть далі, визнавши право на доступ до Інтернету позитивним [4, с. 1, 3].

На аналіз також заслуговує стан визнання за особою права на доступ до Інтернету у Європі. Слід відзначити, що зазначеній тематиці був присвячений Звіт Комітету Ради Європи з культури, науки, освіти та медіа «Право на доступ до Інтернету» від 4 березня 2014 року. Показовим є те, на чому акцентується увага в звіті:

– за своєю природою це право є таким, що сприяє реалізації свободи вираження та свободи зборів і асоціацій;

– превалюючою є думка про те, що право на доступ до Інтернету повинно бути визнаним як фундаментальне;

– судова практика держав Ради Європи пішла шляхом визнання доступу до Інтернету як важливого для повсякденного життя інструменту;

– опитування, що проводилися у 2009 та 2010 роках ВВС свідчать про те, що близько 79% дорослих з 26 країн світу сприймають доступ до Інтернету саме як право [12, с. 1, 7, 8].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод поки що не містить окремих положень стосовно права особи на доступ до Інтернету [13].

Показовою у цьому контексті є справа Ахмед Йілдірім проти Туреччини, що була розглянута Європейським судом з прав людини у 2013 році. Так, приписом Кримінального суду першої інстанції міста Денізлі у якості превентивної міри було вирішено заблокувати сайт, власник якого був звинувачений у порушенні над пам'яттю Атаюрка. У подальшому здійснити рішення повинно було Управління телекомунікаціями (ТІВ). Єдиним технічно можливим способом виконання рішення для ТІВ (з урахуванням того факту, що власник сайту проживав поза межами Туреччини) було повне блокування доступу до сервісу Google Sites, що містив сайт з інформацією, що була кваліфікована як така, що є наругою. У рамках сервісу Google Sites існував сайт заявника, Ахмеда Йілдіріма, громадянина Туреччини 1983 року народження, що проживав у Стамбулі. На своєму сайті Йілдірім публікував власні наукові праці та думки стосовно різних питань. Таким чином, заявник був повністю позбавлений доступу до свого сайту. Враховуючи вищенаведене, Європейський суд з прав людини обмеження права на доступ до Інтернету у справі Ахмед Йілдірім проти Туреччини розглянув у контексті порушення статті 10 Конвенції, що закріплює право кожного на свободу вираження поглядів [14].

Говорячи про тлумачення права на доступ до Інтернету у цьому контексті, згадаємо також про справу Янковскіс проти Литви. Бажаючи вступити до університету і відбуваючи при цьому покарання, заявник 30 травня 2006 року запросив необхідну інформацію про можливість вступу від Міністерства освіти. Йому було повідомлено, що вся необхідна інформація була розміщена на веб-сайті. 28 червня 2006 року заявник звернувся до адміністрації в'язниці з проханням надання йому можливості доступу до мережі Інтернет. 1 липня 2006 року тюремна влада повідомила заявника, що правила в'язниці не поширюються на можливість доступу до Інтернету для ув'язнених. 2 лютого 2007 року, розглянувши положення, що регулюють правила утримання, Каунаський окружний адміністративний суд відхилив скаргу заявника. Суд зазначив, що хоча тюремні правила явно не забороняють використання Інтернету ув'язненими, до списку заборонених предметів включені телефони та радіо-зв'язок. Ці обмеження були детерміновані необхідністю створення превентивних заходів щодо обмеження злочинності у подальшому. Крім того, суд зробив висновок, що заборона доступу до Інтернету є одним з таких заходів, вказуючи на його обов'язковість для заявника. 11 грудня 2007 року Верховний адміністративний суд залишив рішення у силі. Було зазначено, що за-

конодавчо використання Інтернету ув'язненими не регламентовано, що означає, що надання такого доступу є перевищенням повноважень тюремною владою. Верховний адміністративний суд визнав відмову надання в'язню доступу до Інтернету виправданою та законною [15].

ООН виокремлює такі складові свободи вираження власних поглядів шляхом реалізації права доступу до Інтернету:

1) Кожен повинен мати право безперешкодно дотримуватися власних поглядів.

2) Кожен повинен мати право свободи вираження; це право повинно включати свободу шукати, отримувати, а також надавати інформацію та ідеї будь-яких видів, незважаючи на кордони, в усній формі або письмово чи у пресі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів за власним вибором.

3) Існування зазначеного у пункті 2 права накладає особливі обов'язки та відповідальність. Тому право може бути пов'язане з певними обмеженнями.

Обмеження повинні бути такими, що:

– встановлюються виключно законом, який є доступним та зрозумілим для кожного (принципи передбачуваності та відкритості);

– відповідають меті захисту прав чи репутації інших осіб, національної безпеки, громадського порядку, здоров'я населення та суспільної моралі;

– є доведено необхідними, а також існують з використанням найменш обмежувальних засобів, необхідних для досягнення поставленої мети (принципи необхідності та пропорційності) [6, с. 7, 8].

Говорячи про українські реалії визнання за особою права на доступ до Інтернету, необхідно згадати про проект Закону України «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)» від 16 квітня 2014 року.

У пояснювальній записці до законопроекту зазначається: «Сьогодні Інтернет став ключовим засобом, завдяки якому люди можуть здійснювати своє право на свободу думок та їх вільне вираження, гарантоване Загальною декларацією прав людини і Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Унікальність Інтернету полягає у тому, що це не тільки засіб зв'язку та важливе джерело інформації, але й сучасна публічна інфраструктура, яка дозволяє кожній людині отримувати доступ до культурних, освітніх, громадських, політичних та інших ресурсів, різноманітних послуг тощо. Сьогодні в Україні доступ до мережі Інтернет не є таким, який гарантується державою на рівні з іншими правами людини. Отже, вірогідними лишаються такі ситуації, коли доступ до Інтернету може бути обмежений. Натомість віднесення доступу до Інтернету до прав людини автоматично унеможливить такі обмеження. Прийняття запропонованого законопроекту забезпечить вільний і недискримінаційний доступ до Інтернету, а також не дозволить позбавляти громадян свободи доступу до Інтернету як однієї з ключових свобод сучасного інформаційного суспільства. У разі прийняття цього Закону Україна увійде до переліку сучасних Європейських країн, що гарантують право доступу до Інтернету своїм громадянам» [16].

Так, пропонувалося Цивільний кодекс України доповнити статтею 302-1. «Право на доступ до Інтернету»:

1) «Фізична особа має право на доступ до Інтернету.

2) Право фізичної особи на доступ до Інтернету не може бути обмежене.

3) Обмеження доступу до певних даних, що містяться в Інтернеті, можливо лише на підставі рішення суду про незаконність таких даних» [17].

У пояснювальній записці зазначається, що «законопроектом пропонується віднести право фізичної особи на доступ до Інтернету до особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи».

Дійсно, у пункті 1 статті 1 Цивільного кодексу України можна знайти таке положення: «цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників» [18].

Проте більш послідовно було б внести відповідні зміни й до розділу II Конституції України. У подальшому законопроект було відкликано 27 листопада 2014 року [19].

Висновки. Підводячи підсумки, наведемо положення доповіді Голови керівного комітету зі ЗМІ та інформаційного суспільства (січень 2012 року – грудень 2013 року) Ради Європи Андріса Меллакауса «Чи входить доступ до Інтернету до переліку прав особи?»: «Протягом високого рівня дискусії стосовно відповідальності уряду щодо захисту права особи на доступ до Інтернету суддя Європейського суду з прав людини Інета Зіемеле поставила запитання стосовно того, чи входить взагалі доступ до Інтернету до переліку прав людини, і якщо так, то які обов'язки це покладає на держави? [20]». Аналізуючи позиції з цього питання ООН, ОБСЄ, Ради Європи, ЄС, Європейського суду з прав людини, Андріс Меллакаус робить такий висновок: «Враховуючи унікальний та універсальний характер Інтернету та його неперевершений потенціал для свободи вираження думок, слід сказати, що для Ради Європи настав час для розгляду необхідності прийняття нового Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. За умови можливості його прийняття залишається питання формулювання позитивних обов'язків держави. Також цікавить те, яким буде рівень підтримки розробки такого документа з боку сорока семи держав-учасниць» [21, с. 6, 7].

Список використаних джерел:

1. Penney J.W. Internet access rights: a brief history and intellectual origins / J.W. Penney // William Mitchell Law Review. – 2011. – Vol. 38:1. – P. 10–42.
2. Lim Y.J. Internet as a human right: a practical legal framework to address the unique nature of the medium and to promote development / Y.J. Lim, S.E. Sexton // Washington journal of law, technology & arts. – 2012. – Vol. 7:3. – P. 295–318
3. Human Rights and the Internet edited by Steven Hick, Edward F. Halpin, and Eric Hoskins. – New York : PalgraveMacmillan, 2000. – 276 p.
4. Kwan J. Internet access as a fundamental right / J. Kwan. – TWS Policy Paper. – 2011. – № 3. – P. 4.
5. International Telecommunication Union, StatShot January 2011. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itu.int/net/pressoffice/stats/2011/01/index.aspx>.
6. United Nations. General Assembly. Human Rights Council. Seventeen session. Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. – Report to the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue – 22 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf.
7. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>.
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
10. International Strategy for Cyberspace. Prosperity Security, and Openness in a Networked World. – 2011. – № 5. – 30 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf.
11. Теорія держави і права : [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / [О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.] ; за ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
12. Council of Europe. The right to Internet access Report. Committee on Culture, Science, Education and Media. – 2014. – № 4. – 2014. – 17 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20535>.
13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.

14. Справа Ахмед Йїлдірім проти Туреччини 3111/10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=001-115705#{\"itemid\":\[\"001-115705\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=001-115705#{\).
15. Справа Янковскіс проти Литви 21575/08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/fre#{\"appno\":\[\"21575/08\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/fre#{\).
16. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)» від 16 квітня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=50669&pf35401=298380>.
17. Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету) : Закон України від 16 квітня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=50669&pf35401=298291>.
18. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
19. Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету) : Проект Закону України від 2 вересня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50669.
20. Federal Ministry for European and International Affairs of Austria and the Council of Europe conference “Our Internet – Our Rights, Our Freedoms – Towards the Council of Europe Strategy on Internet Governance 2012-2015”, Vienna 24 – 25 November 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/information/society/conf2011/default_EN.asp.
21. Access to the Internet – a human right? By Andris Mellakaus. – 27 February 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Belgrade2013/CDMSI\(2012\)Misc3Rev_Internet%20Access%20as%20a%20Human%20Right_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Belgrade2013/CDMSI(2012)Misc3Rev_Internet%20Access%20as%20a%20Human%20Right_en.pdf).

